

Vrede over Israël

Nummer 5
December 2001

Wat is er van de nacht? 2

Van de voorzitter 6

Kerk, waarom ben je zo rustig? 8

Judaica in Apeldoorn 11

De zuid-west muur van Jeruzalem

met links de Jaffa-poort en de zgn. Citadel van David

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Wat is er van de nacht?

Schriftstudie over Jesaja 21 : 11 en 12

P.D.J. Buijs

Het is maar een heel korte en zo op het eerste gezicht duistere profetie die Jesaja hier uitspreekt. 'De last van Duma'. Een 'last' is een woord dat de profeet in opdracht van de Heere moet doorgeven. Een Godsspraak. Als een last die de Heere op zijn hart heeft gebonden en die hij nu moet afwerpen.

Jesaja heeft nogal wat van die lasten gedragen en uitgedragen: over vele volken heeft hij geprofeteerd. We vinden er hier een heel bundeltje van, in de hoofdstukken 13 - 23. Het gaat over allerlei volken waarmee Israël te maken had: Assur, Babel, Filistea, Moab, Damaskus, Ethiopië, Egypte, Duma, Arabië, Tyrus en Sidon. Dat laat ons meteen zien dat het gezag van de Heere niet beperkt is tot Zijn eigen volk, Israël. Het was een typisch heidense gedachte in die

tijd, dat de macht van een godheid niet verder reikte dan de landsgrenzen van het volk dat hem vereerde. Nee, zeggen Israëls profeten, de zeggenschap van de Heere strekt zich uit over alle volken. De Heere is een Koning over de gehele aarde. Zo horen we hier een Godsspraak over Duma.

Duma

Wat moeten we ons bij dat 'Duma' voorstellen? Er zijn meerdere landstrekken met die naam. Maar vanuit ditzelfde vers 11 wordt duidelijk welke streek hier bedoeld wordt: het gaat om Edom. Duma is een Edomitische stam, ook wel Idumeeërs genoemd. We komen hier in aanraking met de afstammelingen van Ezau, waarmee Israël in voortdurende vijandschap leefde. We komen dat bijvoorbeeld ook tegen in de profetie van Obadja. Daar gaat het over de situatie in 586 voor Christus, toen de Edomieten vol leedvermaak naar de ondergang van Juda hadden gekeken.

Gezien de plaats van deze profetieën over de volken, tussen de regeerperiodes van Achaz en die van Hizkia, zullen we hier moeten denken aan een vroegere periode uit de geschiedenis, nl. de tijd dat de Assyriërs oppermachtig waren. Ook de Edomieten hebben van hen te lijden. In dat verband is de naam 'Duma' voor deze landstreek veelzeggend. Duma betekent: land van doodse stilte, land van donkerheid. De stem

schriftstudie

De zon gaat op!
(Het onderdeel
"Messiaans verlangen", van de grote
Menorca, die tegen
over de Knesset staat)

van vreugde, het geluid van gezang wordt er niet meer gehoord. De mensen houden zich in, hebben geen reden meer tot feestvieren; het is door de vijandelijke oorlogsmachine niet leefbaar meer in Duma. Het is er somber en drukkend geworden.

Een roep uit Seïr

Nu klinkt er een roep vanuit Seïr, het Edomitische bergland, tot Jesaja; tot Israël. We kunnen ons dat zo voorstellen, dat er een gezantschap vanuit Edom in Jeruzalem is gekomen. Mogelijk om politieke onderhandelingen te openen met Israël om een gezamenlijke strategie te bepalen tegen de gemeenschappelijke vijand. Misschien ook wel om zich rechtstreeks te wenden tot Israëls profeet, Jesaja, om raad te vragen in deze benarde omstandigheden.

Het tekent de radeloosheid van Edom. Immers, wanneer de Edomieten bij hun aartsvijand Israël hulp zoeken, moet er toch wel heel wat aan de hand zijn; dan moet het er toch wel heel donker uitzien. Zo is het ook.

En het gerucht van Israëls God heeft zich zo breed verspreid, dat ook bij deze vijand lichtstralen van Gods openbaring zijn binnen gevallen. Blijkbaar wel zoveel, dat men de stoute schoenen aantrekt en raad zoekt bij Israël en bij Israëls God.

Wachter, wat is er van de nacht?

‘Men roept tot mij uit Seïr: wachter...’ Zo wordt de profeet dus aangeduid en aangeropen: als een wach-

ter. Een wachter stond op een hoge uitkijkpost en kon aan het langzaam lichten van de horizon zien dat de morgen in aantocht was. Hij kon op z'n hoge post ook de omgeving overzien. Jesaja overziet in profetisch ver gezicht de volken en hun geschiedenis. Vooral komt hier echter het eerste aspect naar voren: de wachter die het langzaam lichten van de horizon opmerkt en dat doorgeeft.

De vraag die aan Jesaja gesteld wordt, luidt: ‘Wachter, wat is er van de nacht?’ Hoever is de nacht al gevorderd? Hoe laat is het? Is het al bijna morgen?

De Edomieten zuchten erover, dat de nacht over hun land en volk gevallen is; de nacht van leed en geweld, van angst en vertwijfeling, van uitzichtloosheid en zinloosheid. Hoelang zal dat nog duren? Kan de profeet van Israëls God daar geen uitsluitsel over geven? Zou hij geen lichtpuntje kunnen melden? Zou hij misschien kunnen vertellen dat het einde van deze ramp aanstaande is? Herhaaldelijk dringen de gezanten aan. Er klinkt angst in hun woorden door. De herhaling is in het Hebreeuws nog korter dan de eerste vraag. De tijd dringt, de nood stijgt. Hoe lang nog?

Edom komt met de bange vragen van de wereldnacht tot Israël. Nader ingevuld: tot Israëls profeet, door God gegeven: Jesaja. Ze vragen naar een woord van God in hun ellendige situatie. Hoever is de nacht heen? Hoelang duurt het nog voordat de morgen komt?

De last van Duma.

Men roept tot mij uit Seïr:

Wachter!

wat is er van de nacht?

Wachter!

wat is er van de nacht?

De wachter zeide:

De morgenstond

is gekomen,

en het is nog nacht;

wilt gij vragen, vraagt;

keert weder, komt

Wat is er van de nacht?

Het Licht der wereld,
Jezus Christus,
is gekomen

Het is een indringende vraag in een tijd waarin duisternis de volken bedekt. Nacht in de wereld, als gevolg van onze zonde.

Israël is het volk waaraan de Heere het licht van Zijn openbaring heeft gegeven. In Christus is dat licht reddend verschenen. Tot heerlijkheid van Israël en tot verlichting van de heidenen (Luk. 2 : 32).

Binnen Israël zelf leefde de vraag naar de lichtende morgen onder de gelovigen in het Oude Testament, zoals bijv. in Psalm 130. Het was een verlangend uitzien naar de eerste komst van Christus op aarde. Voor de gelovigen uit Israël en de volken is die vraag een uitzien naar de dag van Zijn wederkomst.

Maar aan die gelovigen uit joden en heidenen wordt, bewust of onbewust, ook vandaag de vraag gesteld: hoe ver is de nacht gevorderd? Hoe lang duurt de noodsituatie van deze wereld nog voort?

Horen we die vraag? En herkennen we die uit ons eigen leven?

De nacht en de morgen

Wat zal Jesaja antwoorden op deze indringende vraag?

‘De wachter zeide: de morgenstond is gekomen en het is nog nacht’.

Dat is uiteraard allereerst geadresseerd aan de Edomieten in hun omstandigheden. ‘De ochtend gloort, maar tegelijk zie ik ook nacht’. Dat wil zeggen: als de Assyriërs zijn verdwenen doemt er weer een ander gevaar op; opnieuw

duistere machten. Zo is het ook gebeurd. Het ene wereldrijk maakte plaats voor het andere.

Dat klinkt niet erg bemoedigend voor Edom. Het lijkt wel alsof ze met dit antwoord van de regen in de drup komen. Tekent dit ook niet heel eerlijk de werkelijkheid van de wereld buiten God? Zolang de wereld zich niet tot God bekeert is er voor haar geen verwachting. Dan zijn er telkens lichtstralen, die echter vliegensvlug door de volgende aanval van het duister worden verslonden.

Toch opent Jesaja in dit antwoord voor Edom een deur. Hij staat hier weliswaar nog maar op een kier. Maar zoals je dat kunt hebben als je vanuit het volle licht de deur naar een donker hol opent: kleine lichtstraaltjes strijden om de voorrang om dat hol binnen te komen.

Op dat moment kon dat nog niet voluit aan Edom verkondigd worden. Maar Israël mocht daar vanuit Gods belofte al van weten. En wij staan er vandaag achter: achter dat machtige feit, dat de Zon is opgegaan. De Zon der gerechtigheid, het Licht der wereld, Jezus Christus.

Is de dag nu aangebroken?

Maar is sinds de komst van Christus de nacht dan helemaal weg?

Dat is een spannende vraag, juist in ons getuigend gesprek met Israël. Hebben de joden dan toch gelijk, wanneer ze tot ons zeggen: jullie beweren wel dat Jezus de Messias is, maar Hij is het niet. Als Hij het was, zag het er hier op aarde anders uit. Dan was het donker verdreven; dan

was er vrede en harmonie, licht en leven. Hebben ze daarin gelijk? We zullen goed moeten bedenken, dat het heil een geschiedenis doorloopt. Dat het allemaal niet in één keer gebeurt. In de komst van Jezus Christus op aarde is Gods werk tot verzoening van de zonden werkelijkheid geworden. Het is morgen geworden. Het Koninkrijk van God is in Jezus doorgebroken.

Maar het is er nog niet ten volle. Er is ook nog nacht. Ook nu nog. Een nacht die alles te maken heeft met het ongeloof met betrekking tot deze Heiland. Onder Israël, maar niet zo goed in de kerk. Met alle ellendige gevolgen van dien.

Maar de geschiedenis van Gods heil gaat door. Israël, van waaruit het Licht gekomen is, zal ook zelf in dat licht wandelen.

En straks breekt de grote morgen aan, waarop de laatste resten van de nacht worden verdreven. Voor ieder die in Jezus Christus gelooft is de toekomst zeker: wandelen in het licht van Gods heerlijkheid.

Een uitnodiging

Maar... moeten de gezanten van Edom nu onverrichterzake terugkeren? Moeten ze het nu doen met een minimum aan licht en een maximum aan nacht?

Nee. Jesaja geeft namens de Heere een duidelijke opening in de vorm van een ongedachte uitnodiging.

‘Wilt gij vragen, vraagt; keert weder, komt’. Ziet u geen licht, Edomieten? Kom dan gerust nog eens vragen.

Vraag door, keer u om en kom tot de

God van Israël.

De profeet wil daarmee zeggen: in de weg van het volhardend vragen naar de Heere en Zijn licht, in de weg van de omkeer naar Hem, in de weg van het komen tot Hem zal de nacht verdwijnen en het licht heerlijk stralen. Dat is een boodschap van Israël aan Edom. Het is ook de boodschap van de gelovigen uit joden en heidenen aan de wereld.

Het is wel de boodschap die zowel Israël als de kerk eerst zelf dient te verwerken. Bewandelen we zelf deze weg, door te vragen naar de Heere, door ons om te keren naar Hem en te komen tot Hem? Nader bepaald: door te komen tot Jezus Christus? Wanneer de kerk zo beseft dat ze via Israël het Licht heeft ontvangen, zal ze zich nooit boven Israël verheffen, maar Israël wijzen op zijn eigen bron: de Schriften, die van Jezus Christus getuigen.

Is door de komst
van Christus
de nacht
helemaal weg?

Rectificatie

In het vorige nummer zijn helaas een paar storende fouten geslopen.

Het artikel “Alle wegen leiden van en naar Jeruzalem” was niet door C.J. van den Boogert geschreven, maar door M.W. Vrijhof. De woorden in de kop “Evangelie naar Johannes” hadden er niet moeten staan.

En de schrijver van het inleidende artikel over Miskotte’s “Het jodendom als vraag aan de kerk” was drs. H.M. van der Vegt. De foto bij dat artikel mist het bijschrift; afgebeeld is dr. K.H. Miskotte.

Onze excuses aan de schrijvers en aan u allen!

Van de voorzitter

H. Biesma

1 Ds C.J. van den Boogert gaf in het tweede halfjaar van 1999 de wens te kennen om de werkzaamheden als Israëlpredikant te beëindigen. Met spijt hebben we als deputaten daaraan, gezien de omstandigheden, moeten voldoen; want er werd in Jeruzalem goed werk gedaan.

Terugkeer naar Nederland betekende ook: beroepbaarstelling, met de hoop en ook de verwachting dat onze broeder vast wel een plek in de kerken zou vinden om daar het predikantswerk in een gemeente weer ter hand te kunnen nemen. Na lang wachten begon het er op te lijken, dat dit ook zou gebeuren; maar het liep op enige teleurstellingen uit. Dat dit een knagend gevoel heeft gegeven, laat zich denken. Hoezeer je dan, als kerkraad van Zierikzee én als deputaten, probeert mee te leven en te bemoedigen het is toch een proces waar je alléén doorheen moet; en daarin kun je alleen maar overeind blijven door het geloof dat de Here, die Zijn dienaren roept en zendt, trouw blijft.

Het is dan ook heel verheugend dat er nu uitzicht is gekomen op een nieuw dienstbaar mogen zijn. Ds Van den Boogert heeft een benoeming gekregen als geestelijk verzorger in "De Voord", een prot. christelijk verpleegtehuis in Elburg. Uit veel kandidaten werd hij geselecteerd en tenslotte unaniem aangewezen. Op een vroege dinsdagmorgen belde hij me op om me verheugd hiervan in kennis te stellen. Met elkaar zijn we daar hartelijk blij mee. We gunnen hem deze dienst en taak, om zo op specifieke wijze zijn gaven dienstbaar te maken. We hopen dat hij dat met zegen en vreugde mag doen. Het is de bedoeling dat hij per 1 april 2002 met deze arbeid zal beginnen.

2 Het deputaatschap heeft in de afgelopen periode enkele wijzigingen ondergaan: Amper 30 jaar jong en nu bijna 20 jaar geleden maakte ds J.P. Boiten zijn debuut in onze kring, daartoe benoemd door de PS van het Zuiden. In die periode overigens ook al daarvoor heeft hij diverse reizen naar Israël gemaakt en kennis genomen van o.m. het godsdienstige leven daar. Steeds meer heeft hij zich als sterk betrokkene bij Israël en het geestelijk heil daarvan gevoeld. En kwam hij open te staan voor dat hele complex van vragen, die de relatie kerk-Israël met zich meebrengt. Vragen, die ieder tot nadenken prikkelen en tot dóórdenken.

Met name als samenroeper van de commissie 'Vorming en toerusting' (een vier-manschap uit onze kring) heeft hij wat extra taken te doen gekregen. Zo b.v. het organiseren van de tournee's van onze Israëlwerkers, de studiedagen voor predikanten, het samenstellen van het jaarlijks verzonden predikantenpakket en het betrekken van de classis-correspondenten bij het deputatenwerk. Dat vroeg naast eerst veel consultantswerk en vervolgens het predikant-zijn in een immens grote gemeente wel enige tijd en flexibiliteit.

Op een deputatenvergadering hebben we onze dank uitgesproken en in boekvorm tastbaar gemaakt. Door zijn duidelijke bewogenheid met Israël én zijn loyaliteit in onze kring laat hij een fijne indruk achter. En vanuit die achtergrond kan 'het nieuwe debuut' (curator-zijn) alleen maar stimulerend zijn voor de relatie tussen 'Apeldoorn' en Israël! De GS van 1998 benoemde br. J. Prins uit Veenendaal tot 2e penningmeester. Hij zou, na een inwerkperiode, dit jaar br. Vree opvolgen. En hij begon vol vreugde en toewijding

aan die periode. Helaas werd dat onderbroken, en ook afgebroken, door een hersenbloeding waarvan hij wel enigszins herstelde, maar die toch een goed verder functioneren onmogelijk maakte. Daarom heeft hij aangegeven zich te moeten terugtrekken en dat hebben we met spijt moeten accepteren. Aan de nú vergaderende GS hebben we een voorstel tot vervanging gedaan. We wensen onze broeder voortgaand herstel en nog een goede tijd van leven met zijn vrouw en allen die hem lief zijn.

Door de emeritering van ds J. Oosterbroek en het feit dat hij geen werk meer mag doen, kwam een einde aan zijn afvaardiging namens Zierikzee in ons deputaatschap. Op de hem eigen wijze was hij aanwezig op onze vergaderingen. En was hij attent als het ging om de belangen van de door zijn gemeente uitgezonden predikant. Ook hem hebben we bij zijn afscheid bedankt en een boekje aangereikt.

Inmiddels is de plaats van ds Boiten overgenomen door ds M. van der Sluijs. Als rapporteur van de synode-commissie, die ook het Israëlwerk moest beoordelen, kon hij via onze rapportage al uitvoerig kennismaken van het veelomvattende werk.

3 De Generale Synode heeft al op de eerste zittingsdag ons beleid over de afgelopen drie jaar besproken en goedgekeurd.

Van groot belang is de grote eensgezindheid waarin is uitgesproken dat de nu vacante post Jeruzalem gehandhaafd blijft. Daar klopt het hart van Israël en van ons werk. Ook voor ons als kerken is het goed dat te beseffen.

In dit verband wil ik ook graag een hartelijke

opwekking schrijven om in uw gebeden niet te vergeten de Here te vragen om wegen te openen, waardoor er voorzien kan worden in de vacature en het werk in het hart van Israël weer kan worden opgenomen en voortgezet.

4 Israël

We beseffen dat het in de huidige omstandigheden niet aantrekkelijk lijkt om op de toch al wat eenzame post in Jeruzalem werkzaam te zijn. De politieke spanningen zijn ook daar voelbaar, tot bloedige gevolgen toe. Het is niet eenvoudig om in dát opzicht 'up-to-date' te schrijven, want wat vandaag van belang is kan morgen alweer door andere feiten achterhaald zijn. Er is heel veel wijsheid nodig om in deze moeilijke situatie de goede koers te vinden veiligheid voor Israël en leefbaarheid voor de Palestijnen.

Als deputaten hebben we niet de middelen tot daadwerkelijke steun. Wel beheert het CIDI (Centrum Informatie & Documentatie Israël) een speciaal fonds voor humanitaire steun aan slachtoffers en nabestaanden van terreuraanslagen: ABN-AMRO 43.55.91.576 t.n.v. CIDI, Den Haag, o.v.v. terreurslachtoffers. En via het OJEC (Overlegorgaan van Joden en Christenen, Nieuwstraat 3, 1381 BB WEESP, postbank 528 9250), kan financiële en morele steun worden gegeven aan projecten die door de Israëlische organisaties als "Israël Interfaith Association" en de "Interreligious Coördination Council Israël" zijn opgezet om een bijdrage te leveren aan een rechtvaardige oplossing van het conflict. En met elkaar hebben we wél het middel van het gebed om de vrede voor Jeruzalem en over Israël.

Deel van een deputatenvergadering, met v.l.n.r. ds Groenleer, ds Rietveld, ds Biesma, ds Vrijhof, ds Van der Vegt en ds Boiten

'Kerk, waarom ben je zo r

Het jodendom als vraag aan de kerk

Israël vraagt

Israël vraagt. Dat zinnetje vormt als het ware een refrain op de eerste bladzijden van het artikel 'Het jodendom als vraag aan de kerk' van K.H. Miskotte.

Onder het *'jodendom'* verstaat hij de godsdienst van Israël, zoals die zich na het Oude Testament heeft ontwikkeld en gevormd. Met de aanduiding 'Israël' bedoelt hij het *volk*, dat bijna tweeduizend verstrooid onder de volken heeft geleefd, maar niettemin dankzij de synagoge, dankzij de volhardende lezing van de Wet, en ten diepste dankzij de trouw van Israëls God 'zich, zelfs ondanks zichzelf, handhaaft'.

Het jodendom, de godsdienst van de synagoge, is een vraag aan de kerk. Het is echter geen theoretische vraag, geen onderzoek in een laboratorium of in een theologisch boek, maar het is een vraag die ook werkelijk aan de kerk gesteld wordt.

Het jodendom is immers onlosmakelijk verbonden met het volk Israël, het volk van Gods verkiezing. Dit volk, met deze godsdienst, belichaamt van Godswege een vraag aan de kerk, een vraag met diverse variaties, accenten en toespitsingen maar het is telkens één en dezelfde vraag, de vraag naar het rechte zicht op de God van Israël en zijn weg met Israël en de volken.

Als Miskotte het genoemde artikel in 1933 schrijft, is in Duitsland Adolf Hitler aan de macht gekomen.

Nèt voor die omwenteling, waarin de machten van ras, bloed en bodem aanbeden worden en die zulke vernietigende gevolgen zou hebben, had Miskotte in december 1932 zijn proefschrift over 'Het wezen der Joodsche religie' verdedigd. Geluisterd had hij daarin naar joodse denkers van allerlei

achtergrond. Steeds had hij dóórggevraagd naar hun staan in de wereld, hun verwachting, de grondslag van hun vertrouwen. Hij had bij het levende Israël gemeend te herkennen wat in de modern-protestantse theologie van die tijd óók de grondtoon was: een 'titanisch humanisme'. God en mens zouden 'partners' zijn in een op de toekomst gericht verbond, waarin men zou kunnen spreken van volstrekte wederkerigheid: als de mens niet kiest voor het Rijk en zijn taak in de totstandkoming ervan aanvaardt, wordt dat Rijk geen werkelijkheid. In zijn proefschrift stelde Miskotte daar het christelijk belijden in zijn meest radicale vorm tegenover. De leer van de heiliging bij H.F. Kohlbrugge noemde hij het precieze tegendeel van de joodse gedachte van wederkerigheid. Bij Kohlbrugge is niet alleen de verzoening in Christus volstrekt genade, maar het blijft in het leven van een christen ook geheel en al genade. Schrijft Paulus niet, dat Christus ons ook tot heiliging gegeven is?! Nooit en nergens wordt de mens een kleine zelfstandige in het Koninkrijk der hemelen. Alle leven uit het geloof ligt verankerd in Gods verkiezing.

Nauwelijks een jaar na de totstandkoming van zijn proefschrift schrijft Miskotte dit artikel: 'Het jodendom als vraag aan de kerk'. Hij is er zijn leven lang aan blijven schaven. Het verschijnt voor het eerst in 1933/1934, maar meteen na de Tweede Wereldoorlog publiceert hij het opnieuw, maar dan ingrijpend gewijzigd. Opvallend genoeg laat hij het in 1954 weer in de oorspronkelijke vorm uit 1933/1934 verschijnen, om het daarna weer te wijzigen en van een slotpassage te voorzien, waarin de verwachting van Israël centraal staat. In dit artikel legt Miskotte, zoals we zullen zien,

rustig?'

G.C. den Hertog

andere accenten dan in zijn proefschrift, en zegt hij soms ook iets anders. Hij is Israël met andere ogen gaan zien. We doen er goed aan ons de vraag te stellen welke rol de machtswisseling in Duitsland daarbij heeft gespeeld.

...hoop op God, en wees geborgen...

De vraag die Israël aan het adres van de kerk belichaamt geldt de wijze waarop de kerk in de wereld staat. De kerk is nog zó met alle vezels verbonden met het heidendom, dat in grote variatie één thema heeft: het zoeken van de zin van de wereld zoals die is. Het hoogste in de religie is zich te voegen in de loop der dingen, het eens te worden met de onvermijdelijke gang van het lot. Maar door de roeping van de HERE heeft Israël leren vragen. Ze heeft Hem ontmoet, die Zichzelf 'Ik ben die Ik ben' noemt, en die Mozes en Israël daarmee naar de toekomst verwijst. 'Julie zult wel merken Wie Ik ben, wat kenmerkend is voor mijn God-zijn, voor mijn verbond...'

De achtergrond waaruit de eerste vraag, die Miskotte bij Israël beluistert, opkomt is: Gods roeping. De wereld kan daarom voor Israël niet een gesloten samenhang zijn, een cirkel van het bestaan. Israël kan niet meegaan in een verering van ras, bloed en bodem als de machten die het bestaan van de mens bepalen en dragen.

Die nadruk op het vragen van Israël is een ander geluid in vergelijking met wat ik zo even aanhaalde uit Miskottes proefschrift. We horen nu niet meer van een 'titanisch humanisme'. Op het veld van de geschiedenis is inmiddels een titanisch *anti*-humanisme verschenen. Niet zozeer bij Israël is sprake van een gesloten cirkel van het leven,

waarin geen plaats is voor de levende God, maar veelmeer in het nationaal-socialisme! Daar zal de mens het scheppen van de toekomst zelf ter hand nemen, horig aan de stem van ras en bloed.

Wellicht heeft juist deze nieuwe gestalte van het heidendom Miskotte nieuw zicht op Israël gegeven. In dit artikel legt hij niet het accent op het humanisme, dat is: op de beslissende rol die de mens in de komst van het Koninkrijk zou hebben, maar op de vraag die Israël stelt. Hij heeft het oog niet zozeer op het Israël, en hoe het zichzelf verstaat, en hoe het door eigen handelen het Rijk denkt naderbij te brengen, maar op het vragen van Israël naar God. Israël heeft Gods stem vernomen, is weggeroepen uit een leven en denken, dat de zin van het bestaan in zich zou moeten bergen. Het kan zich niet neerleggen bij de wereld zoals die is, en kan zich er al helemaal niet uit voeden en verstaan. Israël vraagt ... omdat het dankzij Gods spreken weet, dat slechts in de hoop op Hem echte geborgenheid gelegen is. Vanwege dit nieuwe accent horen we niet meer van 'titanisch humanisme'. In de passage die Miskotte in 1970 toevoegt schrijft hij, dat nergens in de religieuze geschriften van de synagoge ooit de gedachte naar voren treedt dat het mensdom door middel van eigen deugd en kracht de wereld zal vervolmaken... Het is een gedachte die is opgekomen op christelijk erf, in de tijd van de Verlichting.

...Hart onrustig, vol van zorgen...

Maar als het kenmerk van Israël is, dat het vraagt, vraagt naar God en zijn Rijk dan is dat meteen een klemmende vraag aan de kerk: 'Kerk, waarom ben je zo rustig?'. Miskotte schreef zijn artikel met vooral de vrijzinnige theologie, die in de Nederlandse

'Kerk, waarom ben je zo rustig?'

Hervormde Kerk van de 19e eeuw het terrein was gaan beheersen, voor ogen. Het was de theologie, die paste bij een kerk, die zelfvoldaan was. Ze was bij de tijd, ze was een geaccepteerde kerk, ze kon de ontwikkelingen in de samenleving duiden en begroeten als echte zedelijke vooruitgang. Ze was niet langer onrustig.

Gold dit oordeel van Miskotte héél de kerk? Gold dat ook een beweging als van Johannes de Heer? Gold dat ook van de Christelijke Gereformeerde Kerken in die dagen? Het is eigenlijk niet zo belangrijk om te weten, hoe Miskotte erover dacht. Belangrijker is het, zelf de vraag onder ogen te zien. Zijn wij werkelijk 'vervreemden, door te luisteren naar Gods stem'? Met welke vragen houden we ons in de kerk vooral bezig? Is het vooral de vraag naar Gods leiding in en met ons leven, of we 'tot ons recht komen', waarom Hij zus of zo met ons handelt? Is het rustig in ons hart, als het ons voor de wind gaat? Worden we opstandig, als het ons tegenzit? Hoe lezen we vandaag het 'gebed van Jabes' als een garantie voor een succesvol leven? Heeft de belofte en het visioen van Gods Koninkrijk ons wel diep in het hart geraakt? Weten we van dat Koninkrijk, waarin het allereerst gaat om de Koning, die de gerechtigheid sticht, die bij dat Koninkrijk behoort? Lééft het voor ons dat al het andere ons 'bovendien geschonken' wordt?

Als ik het zó formuleer sluit ik aan bij de woorden van Jezus in Mattheüs 6. Zeker, die staan in het Nieuwe Testament. In het Nieuwe Testament gaat het er in de kern om hoe diep dat Koninkrijk van God moet gaan om ons tot 'burgers' ervan te maken. De kerk belijdt, dat het door de verzoening in het kruis van Christus heen moest. Er is geen plaats voor enige vorm van optimisme, de mens is van huis uit rebel tegen dat

Koninkrijk, vanwege de Koning van het Koninkrijk. De vraag die, als het goed is, vanuit de kerk opklinkt, is de vraag naar een gerechtigheid die oneindig diep reikt, tot op de bodem van onze reddeloze verlorenheid.

In het stellen van die vraag gaan kerk en Israël uiteen. Wie de liturgie van Grote Verzoendag in de synagoge leest en vooral ook actief meemaakt ontdekt, dat de diepe tonen van Psalm 130 daar doorklinken. Maar de naam van Jezus, die zoals Mattheüs 1,21 in aansluiting bij Psalm 130 zegt 'zijn volk zal redden van hun zonden', ontbreekt.

Echter de liberale theologie die Miskotte voor ogen had had het Oude Testament voor afgedaan verklaard. En ook onder ons worden nog wel losse Nieuwe Testamentjes verspreid, met het gevaar dat we de boodschap van het Nieuwe Testament versmalen, en de roep om gerechtigheid niet meer horen. Het Nieuwe Testament veronderstelt het Oude Testament. Het zou ontstellend zijn, als de vraag naar de gerechtigheid van de gekruisigde Koning van Israël zou worden losgemaakt van de vraag naar gerechtigheid in deze wereld. Toch is dat maar al te vaak het geval. Dan willen we horen van een diepte van verlorenheid, maar we hebben ons comfortabel genesteld in het bestaande.

Beseffen we wel, dat wij niet mogen scheiden wat God heeft samengevoegd? Dat een scheiding tussen die twee vormen van gerechtigheid de deur openzet voor een verering van het bestaande? Het is goed om die vraag van Israël op ons in te laten werken: 'Kerk, waarom ben je zo rustig?'. Het is immers de taal van het geloof 'Here, U verwacht ik de ganse dag!' (Psalm 25,5)

INTERVIEW

A. Brons

Judaica in Apeldoorn

Aan onze Theologische Universiteit in Apeldoorn wordt het vak Judaica gegeven. Wat is dat eigenlijk? Wat heb je er aan? Wie krijgen er mee te maken? Met deze vragen ging ik naar Apeldoorn. Ik maakte daar een college mee, en legde m'n vragen neer bij de docent, drs. M.C. Mulder.

Het college dat ik ging volgen was op dinsdag 6 november; het begon om 13.00 uur. Ik ontmoette voor die tijd drs. Mulder al even, die al vroeg was vertrokken uit zijn woonplaats Goes. Hij vertelde alvast iets over de colleges die hij ging geven.

Het zijn colleges voor het B-jaar, dus voor de studenten die de propedeuse (waarin ze o.a. het Hebreeuws hebben geleerd) net achter de rug hebben, en die nu meer theologische vakken krijgen. Daar hoort dus meteen al Judaica bij.

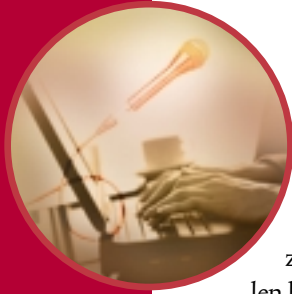
Vroeger stond dit vak niet op het rooster; je kon het alleen doen als bijvak bij de doctorale studie. Nu krijgen alle studenten dit vak, in het tweede jaar.

Het is een paar jaar geleden begonnen met 4 college-uren, maar er is zo langzamerhand steeds wat bijgekomen, en nu wordt in totaal 12 uur college Judaica gegeven. Dat gebeurt op zes dagen, en telkens is dan het eerste uur een hoorcollege, het tweede een werkcollege.

Het hoorcollege gaat deze keer over "de zeven *middot* van Hillel". Hillel leefde in de tijd van Herodes (37 vóór tot 4 na Chr.). Hij stelde zeven regels op die gelden bij de uitleg van de *thora*. Voor ons lijken de tekstverwijzingen bij de rabbijnen vaak nogal willekeurig en puur associatief. Wij stuiten daar ook op in het N.T.: op een manier van uitleggen of uitwerken van oudtestamentische teksten, die wij moeilijk kunnen volgen. Toch is die uitleg niet zo willekeurig als het lijkt. Er zijn wel degelijk regels voor met name als het gaat om de *halacha* (de regels voor het joodse leven). In het eerste college-uur wordt een aantal regels van Hillel behandeld (zie verder het kader: de zeven regels van Hillel)

Na een koffiepauze komt het tweede college-uur. We lezen een gedeelte uit de *pesach-haggada*, de liturgie bij de *pesach*maaltijd, nl. de *midrasj*, de uitleg van Deut. 26:5-8. We lezen de Hebreeuwse tekst. De studenten hebben dit voorbereid (dat was althans wel de bedoeling!); ze geven hun vertaling van en hun commentaar op de uitleg. Die uitleg wordt vooral gegeven in de vorm van citaten, met name uit Exodus. Vele daarvan zijn wel duidelijk, maar er zijn er ook waarvoor of waarbij je wel wat dieper moet graven. De vraag komt op of de Joden bij hun *pesach*viering zich bewust zijn van de gedachten

Judaica
is van belang
om het
Nieuwe Testament
goed te begrijpen

INTERVIEW

Door het
Joodse volk
wordt geleefd
met Gods
openbaring
op een manier
die voor ons
nieuwe dingen
aan het licht brengt

en discussies die achter deze *midrasj* zitten. Drs. Mulder antwoordt: diezelfde vraag kun je ook stellen bij onze preken: ook daarbij wordt niet alles begrepen en opgepikt, wat er wel inzit. Een uur is gauw om. De docent vertelt alvast dat er nog een paar bijzondere dingen gaan komen in de *pesach-haggada*; we zullen dat zien op het volgende werkcollege. Het hoorcollege zal de volgende keer gaan over de liturgie, met name over de structuur en inhoud van diverse gebeden. In latere colleges zullen o.a. ook de vragen over de verhouding van kerk en Israël aan de orde komen.

Ik stel drs. Mulder nog een paar vragen over zijn bezig zijn met Judaica:

Kun je iets vertellen over hoe je je met Judaica bent gaan bezighouden?

Het Jodendom heeft al lange tijd mijn bijzondere interesse gehad. Tijdens mijn studie in Utrecht kreeg ik de gelegenheid mee te gaan met een studiereis naar Israël, die heel veel vragen heeft losgemaakt. Wie zich intensief met de vragen bezighoudt die door Israël aan de kerk worden gesteld, ontdekt dat veel van wat wij als vanzelfsprekend beschouwen in ons theologisch denken, op een heel andere manier benaderd kan worden. Bovendien wordt door het Joodse volk gedacht, gesproken en geleefd met Gods openbaring op een manier die voor ons geheel nieuwe dingen aan het

licht brengt. Je ziet dat door je eigen traditie er een eenzijdigheid in je blikveld kan komen. In die zin waren de vragen die losgemaakt werden een grote uitdaging. Tijdens de studie in Utrecht en later in Apeldoorn heb ik gelegenheid gehad hierover door te denken. Onder begeleiding van prof. dr. M. Boertien heb ik ook nader kennis gemaakt met de Rabbijnse theologie. Daarbij ging er een wereld voor mij open.

Met name de manier waarop Joden tot God naderen in de lofprijzing en in de gebeden raakt mij telkens weer op een diepe manier. Zij spreken de taal van de psalmen en kunnen die zingen zoals ze drieduizend jaar geleden zijn opgeschreven en de eeuwen door zijn beleefd en beleeden. Zo af en toe bezoek ik een synagoge. Juist in de gebeden kan ik een diepe eenheid beleven, terwijl je dan tegelijk de pijn voelt van het verschil dat er is.

Hoe ben je ertoe gekomen om het vak Judaica in Apeldoorn te doceren?

Nadat prof. Boertien jarenlang de studenten in de doctoraalfase had begeleid voor het vak Judaica, ontstond er een vacature op dit gebied. Men vroeg mij de doctoraalstudenten te begeleiden voor het bijvak Judaica.

Ik heb toen het verzoek gedaan om ook een aantal colleges te mogen geven, om in elk geval samen een Hebreeuwse tekst te kunnen lezen. Daarvoor kreeg ik toestemming van het curatorium.

drs. M.C. Mulder

is natuurlijk een groot verschil van inzicht tussen Rabbijnen en de schrijvers van het Nieuwe Testament over de vraag wie Jezus is. Maar dat neemt niet weg, dat zij in de manier van denken en redeneren en in de manier

Er zijn niet veel doctoraalstudenten die de schaarse studieruimte die er is gebruiken voor de studie van Judaica. Daarom is in een later stadium gevraagd of er ook een aantal kennismakingscolleges gegeven kon worden, om aan alle studenten in een eerdere fase al iets over het Jodendom te vertellen. Ik heb dat met veel plezier gedaan en merk dat daardoor de interesse van een aantal studenten gewekt is, zodat nu ook in een latere fase van de studie vaker aandacht gegeven wordt aan Judaica. Bijvoorbeeld door het invullen van een blok vrije studieruimte met een onderwerp over het Jodendom.

Zien de studenten het nut van Judaica?
Inmiddels is het vak Judaica uitgegroeid tot een vast onderdeel in het tweede jaar. Er is ruimte om iets meer door te geven. Hoe meer je ervan ziet, des te duidelijker zal het worden dat de kennismaking met het Jodendom van groot belang is voor ons.

Judaica is van belang om het Nieuwe Testament goed te begrijpen. De bijbelschrijvers van het Nieuwe Testament waren Joden, die spraken en dachten op een manier zoals je die vandaag nog kan tegenkomen in de Rabbijnse geschriften. Er was en

waarop zij omgaan met Gods woord in het Oude Testament in een aantal opzichten dicht bij het Nieuwe Testament staan dan wij. Daarom kan de kennisname van de Joodse bronnen ons de ogen openen voor elementen van de uitleg van het Nieuwe Testament, waar we anders wellicht aan voorbij zouden gaan. Maar dat is niet het enige. Judaica is niet slechts een hulpmiddel bij de exegeze van het Nieuwe Testament. Wie zich met het Jodendom bezighoudt, komt het levende volk van Gods verbond tegen, zoals dat al de eeuwen door tot aan vandaag bidt, leest uit Gods woord en een geschiedenis van geloofsvervolging en geloofsverwachting doormaakt. Niemand kan lid zijn van de kerk zonder zich rekenschap te geven van de verbondenheid met Israël, historisch, maar ook voor het gesprek van vandaag. Ook dat komt op de colleges aan de orde.

Is het tweede jaar een goed moment om dit onderdeel van de studie aan de orde te stellen?
Het is zeker goed om vrij vroeg in de studie al wat kennis te maken met het Jodendom. De studenten kunnen dan inmiddels het Hebreeuws lezen. In het tweede jaar past de bestudering van de geschiedenis van

De manier waarop
Joden tot God
naderen in de
lofprijzing en in
de gebeden
raakt mij telkens
weer op
een diepe manier

INTERVIEW

Niemand
kan lid zijn van
de kerk zonder
zich rekenschap
te geven van de
verbondenheid met
Israël, historisch,
maar ook voor
het gesprek
van vandaag

het Jodendom van de vierde eeuw voor Christus tot aan de eerste eeuw van onze jaartelling. Ook een eerste kennismaking met de rabbijnse benadering van de Bijbel, een stukje rabbijnse theologie en een onderdeel liturgie past goed in deze fase.

Het zou mooi zijn als er in een latere fase van de studie op een aantal theologische aspecten nog dieper kon worden ingegaan. Dat is tot nu toe alleen het geval, wanneer een student kiest voor Judaica als doctoraal bijvak. Ik zou het toejuichen, als er b.v. in het vierde jaar van de studie een onderdeel van nadere theologische bezinning op het Jodendom voor iedere student zou terugkomen.

Is er een koppeling met de reis naar Israël, die de Apeldoornse studenten maken?

Tot nu toe is dat niet het geval. Na de vorige reis van de studenten naar Israël zijn er wel veel indrukken meegenomen, die in de studie verwerkt worden. Maar voor de meesten zijn de colleges Judaica dan al verleden tijd. Mogelijk is hier in de toekomst een nauwere koppeling te maken.

Zal er nog wat veranderen voor Judaica wanneer de hele studieopzet verandert, door de invoering van de BaMa-structuur in het universitaire onderwijs?

Voor het vak Judaica zal er niet veel veranderen in de nieuwe studieopzet. Het nadenken over de plannen

voor de nieuwe studiestructuur heeft voor Judaica al eerder tot gevolg gehad, dat het vak als vast omschreven onderdeel in het leerplan is opgenomen. Voorheen ging het daarbij alleen om een eerste kennismaking met de vroege geschiedenis van het Jodendom en met het Rabbijnse denken; nu is er voor gekozen in dezelfde cursus ook aandacht te geven aan de genoemde actuele vragen rond de verhouding van kerk en Israël. In feite is de nieuwe structuur voor Judaica twee jaar geleden al ingevoerd.

Het is zeker een felicitatie waard, aan het adres van de docent én van de studenten, dat het vak Judaica zo een plaats in de theologische studie heeft gekregen.

Ds. Mulder, hartelijk bedankt voor de mogelijkheid om de colleges te volgen, en voor de beantwoording van de vragen en nog veel goede uren met Apeldoornse studenten toegewenst!

Het college over de zeven regels van Hillel

Drs. Mulder komt nog even terug op wat in een vorig college al behandeld is. De eerste regel is die van *kal wachomer*. Letterlijk vertaald: “licht en zwaar”. Het gaat om conclusies vanuit het lichtere naar het zwaardere, of vice versa, met een “hoeveel te meer ...”. Bijvoorbeeld: José ben Jochanan zei: spreek niet te veel met een vrouw; dat geldt voor de eigen vrouw, hoeveel te meer dan (“*kal wachomer*”) voor andermans vrouw. En: een *sabbat* is in een aantal opzichten “zwaarder” dan een *jom tov*, een feestdag (bv. Pesach); als iets op een *sabbat* is toegestaan, hoeveel te meer dan op een *jom tov* – en omgekeerd: als iets op een *jom tov* al verboden is, hoeveel te meer dan op een *sabbat*. Voorbeelden van dit redeneren in het N.T. zijn Matt. 7:11 en Rom. 8:32. Ingewikkelder wordt het nu bij de tweede regel, *gezera sjawa*. Hierbij gaat het om een conclusie op grond van analogie – een gelijkheid van woorden, vormen of gedachten. Een voorbeeld: Hillel stelde vast dat het pesachoffer als dat zo uitkomt ook op *sabbat* geslacht moet worden, want: bij het dagelijkse offer staat geschreven: ‘op de bepaalde tijd’ (Num. 28:2), en bij het pesachoffer staat ook ‘op de bepaalde tijd’ (Num. 9:2); bij het dagelijks offer is duidelijk dat het ook op *sabbat* gebracht moet worden (Num. 28:10), en op grond van het gelijke woord moet dezelfde regel ook voor het pesachoffer gelden. Een voorbeeld uit het N.T. is Hand. 13:34, waar Jes. 55:3 wordt aangehaald als voorzegging van de opstanding – maar daar gaat het in Jes. 55 toch niet over?! toch wel, als je het verbindt met Ps. 16:10; op beide plaatsen horen we de stam *ch-s-d* (in “gunstbewijzen” en “gunstgenoot”, in Hand. 13 beide keren vertaald met “(het/de) heilige”).

De volgende regels gaan over de *binjan av*, het “bouwen van een vader”. Een bepaald gedeelte, of de combinatie van twee gedeelten worden een “vader”, waar een aantal “zonen” bij horen. Een voorbeeld: in Deut. 17:2 staat: “wanneer een man of vrouw aangetroffen wordt, die doet wat kwaad is in de ogen van de Here...” In datzelfde gedeelte blijkt dat twee of drie getuigen nodig zijn (17:6). Dan wordt vanuit deze “vader” geconcludeerd dat andere teksten met eenzelfde uitdrukking “wanneer aangetroffen wordt” (18:10, 22:22, 24:7) ook bedoelen: door meerdere getuigen.

Drs. Mulder behandelt wat korter ook de andere regels. Het is wel duidelijk dat de uitleg van de thora niet zo willekeurig is als het lijkt – maar ook dat het wel om een heel andere manier van denken gaat. Allerlei verbanden spelen een belangrijke rol: zeker het verband waarin een tekst staat (de context wordt vaak niet meer geciteerd, maar speelt wel een rol; hij klinkt mee wel voor de goede verstaander), maar ook verbanden die men ziet door teksten op allerlei manieren met elkaar te vergelijken en combineren. Steeds zie je, bij de Schriften en de uitleg: er zit meer achter...

Israël op internet

U kunt veel informatie over Israël en over het jodendom vinden op www.joods.nl

Er is o.a. een 'Woordenboek' te vinden, met een korte beschrijving van allerlei specifieke joodse begrippen. U kunt ook doorklikken naar 'Feestdagen', met een korte beschrijving van de verschillende feesten, en de dag waarop ze gevierd worden. Bij 'Religie' kunt u vinden welke gedeelten van de Thora aan de beurt zijn bij de lezing in de synagoge, en ook een commentaar daarop van rabbijn R. Evers. Zo zijn er nog diverse rubrieken, en vele links naar andere interessante sites!

Colofon

Commissie van redactie

ds. A. Brons
dr. G.C. den Hertog
ds. H.D. Rietveld
ds. M.W. Vrijhof

Eindredacteur

ds. A. Brons
Zilverschoon 102
8265 HC Kampen
tel.: (038) 33 13 262
e-mail:
a-brons@hetnet.nl

Internetpagina

www.cgk.nl/israel/israël.htm

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

Gironummer 365271,
t.n.v. Penn.m.
Dep.Evang.Verk.o.Israël
P. Vree
Beilerstraat 5a
7933 TS Pesse
tel.: (0528) 24 20 50
e-mail: peter.vree@wxs.nl
Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penning-meester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

Ontwerp

Jennita van Keulen-Lentink